

Swojskość i utrata

Obrazy Górnego Śląska
w literaturze polskiej i czeskiej
po 1989 roku

NR 3502

Karolina Pospiszil

Swojskość i utrata

Obrazy Górnego Śląska
w literaturze polskiej i czeskiej
po 1989 roku

Redaktor serii: Komparatystyka Literacka i Kulturowa
Tadeusz Sławek

Recenzent
Danuta Sosnowska

Redaktor
Joanna Szewczyk

Projektant okładki
Anna Krasnodębska-Okręglicka

Korektor
Jadwiga Gaździcka

Projekt typograficzny i łamanie
Grzegorz Bociek

Copyright © 2016 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-976-4
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-977-1
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 14 Ark. wyd. 13,5
Papier offset kl. III, 90 g Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa:
„TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp. K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1	
Przestrzenie, miejsca, mapy. Zwrot przestrzenny a badania literackie	15
1.1. Zwrot przestrzenny: wstępne rozpoznania	15
1.1.1. Chronotop Michaiła Bachtina	23
1.1.2. <i>Poetyka przestrzeni</i> Gastona Bachelarda	24
1.1.3. Heterotopie Michela Foucaulta	26
1.1.4. Geopoetyka Kennetha White'a	27
1.2. Geopozukiwania i geonarzędzia a badania literackie	29
1.2.1. Geografia i kartografia literacka	30
1.2.2. Geopoetyka	33
1.2.3. Geokrytyka	38
1.2.4. Studia filologiczno-arealowe	42
1.3. Regionalizm i nowy regionalizm literacki	44
Rozdział 2	
„Wielośląsk”	62
2.1. Czasoprzestrzenie wyobrażone Śląska	63
2.2. Śląsk geograficzno-historyczny: granice i wewnętrzne podziały regionu	67
2.3. Nieoczywista toponimia	74
2.4. Śląsk pograniczny	82
2.5. Śląsk (nie)przedstawiony	93

Rozdział 3

Przeżyć Śląsk, przeżyć dom	112
3.1. Matczyzna	113
3.2. Retrospekcja i genealogia	122
3.3. Graniczyć	135
3.4. Wraść	152
3.5. Zielone i czarne	158
3.5.1. Zieleń	160
3.5.2. Czerń	166
3.5.3. Czarno-zielone	183
3.6. Życ	188
Zakończenie	197
Aneks	201
Nota bibliograficzna	202
Bibliografia	203
Indeks nazw osobowych	217
Summary	224

Myślenie o utracie i stracie prziwiodło mje do myślynio o Ślonsku.

Zbigniew Kadłubek, *Ślonsk sie traci*

Wstęp

Wielość, a nawet – jak twierdzą Jacek Kowalewski i Wojciech Piasek – „karnawał »zwrotów«”¹ we współczesnej humanistyce może budzić sporo wątpliwości dotyczących nie tylko mechanizmu ich powstania (poddanie się koniunkturze, kapitalistycznemu rynkowi współczesnej nauki, chęć wyróżnienia się), ale też ich wartości poznawczej. Widzę jednak w owej różnorodności nie tyle chaos przesilenia sygnalizującego upadek wielkiego paradygmatu, ile pole możliwości dające literaturoznawcy inspiracje oraz przydatne narzędzia badawcze. Aby spróbować opisać pewien fenomen, jakim jest Górny Śląsk i jego obrazy w literaturze, sięgam do nowych dyscyplin i nauk związanych ze zwrotami: kulturowym i przestrzennym. Nie ukrywam, że moja praca powstała z poczucia niedosytu literaturoznawczych badań w tym zakresie, wspomniany region dopiero od niedawna jest bowiem na większą skalę przedmiotem zainteresowania twórców i badaczy literatury i kultury, od niedawna też wychodzi się poza wąsko rozumiane kręgi śląskoznawcze w kierunku literaturoznawstwa i kulturoznawstwa.

Górny Śląsk nie jest jeszcze tematem wielkich narracji, być może nigdy nie będzie, ale nie można pominąć faktu jego wzmożonej obec-

¹ J. Kowalewski, W. Piasek: *Wprowadzenie*. W: „Zwroty” badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne. Red. J. Kowalewski, W. Piasek. Olsztyn, Instytut Filozofii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2010, s. 12.

ności na gruncie literackim i naukowym kilkunastu ostatnich lat. Z tekstów naukowych warto wymienić prace wpisujące się w nowe spojrzenie na ten region; ważna jest książka Elżbiety Dutki *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI*², w której zostały przedstawione wybrane indywidualne spojrzenia na Górny Śląsk. Autorka wnikliwie analizuje kilka ważnych dla regionu powieści, sięga także do zwykle niedocenianej literatury popularnej. Jest to jedna z pierwszych, jeśli nie pierwsza publikacja skupiająca się na Śląsku (jego obrazie, przeżywaniu, doświadczeniu) w tak wielu utworach. Zainspirowała mnie ona do niektórych poszukiwań, zwróciła uwagę na istotnych, a nieraz pomijanych autorów, co chciałabym tutaj zaznaczyć. Do ważnych, moim zdaniem, prac należy też *Mowa Górnoszlązaków* Jolanty Tambor³ – zamieszczone w tej publikacji uwagi na temat stereotypu i autostereotypu tubylców oraz ich problemów tożsamościowych to bogate źródło socjologicznej i socjolingwistycznej wiedzy na temat Górnego Śląska. Warto tu też wspomnieć o badaczach prezentujących komparatystyczne podejście, zwracających uwagę na twórczość czeską, niemiecką, łacińską czy pisaną w etnolekcie śląskim: Józefie Zarku⁴, Kornelii Ćwiklak⁵, Zbigniewie Kadłubku⁶. Również w Czechach ukazało się kilka interesujących publikacji dotyczących Śląska, choć zwykle ograniczających zakres badań do czeskiej części regionu. Najwięcej uwagi tej problematyce poświęca Libor Martinek, autor takich książek, jak: *Polská literatura českého*

² E. Dutka: *Zapisywanie miejsca. Szkice o Śląsku w literaturze przełomu wieków XX i XXI*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011.

³ J. Tambor: *Mowa Górnoszlązaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008.

⁴ Zob. m.in. J. Zarek: *Genius loci „czeskiego” Śląska? W: „My som tukej”. Kilka szkiców o przestrzeniach Śląska*. Red. W. Kalaga. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, s. 74–90; J. Zarek: *Kraina pamięci w nowej czeskiej i polskiej literaturze śląskiego pogranicza*. „Bohemistyka” 2008, nr 1–4, s. 105–115.

⁵ Zob. np. K. Ćwiklak: *Gliwice – zapomniany mikrokosmos. Semiotyka przestrzeni miasta w polskiej i niemieckiej prozie współczesnej*. „Rocznik Komparatystyczny” 2011, nr 2, s. 43–64; Eadem: *Bliscy nieznamomi. Górnoszląskie pogranicze w polskiej i niemieckiej prozie współczesnej*. Kraków, Universitas, 2013.

⁶ Zob. np. eseje składające się na *Mysleć Śląsk* (A. Kuncce, Z. Kadłubek: *Mysleć Śląsk. Wybór esejów*. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007) czy liczne artykuły w periodykach (np. w kwartalniku „Fabryka Silesia”).

*Těšínska po roce 1945*⁷ (Polska literatura czeskiego Śląska Cieszyńskiego po 1945 roku), *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*⁸ (Polska poezja czeskiego Śląska Cieszyńskiego po 1920 roku) czy *Identita v literatuře českého Těšínska*⁹ (Tożsamość w literaturze czeskiego Śląska Cieszyńskiego). Powstaje też wiele analiz dotyczących Zaolzia i całego Śląska Cieszyńskiego, pisanych po polsku przez pracowników czeskich uniwersytetów, np. Michała Przywarę¹⁰ czy Renatę Putzlacher-Buchtovą¹¹.

Inspirując się nurtami zwrotu przestrzennego, zwłaszcza geokrytyką, chcę w niniejszej książce odtworzyć literackie obrazy Górnego Śląska, obrazy tworzone tu i teraz; tu oznacza przede wszystkim w tym regionie, a teraz – po 1989 roku, kiedy wypowiedź artystyczna przestała być ograniczona ideologią i polityką państwa. Analizuję teksty literackie wydane do połowy 2014 roku¹². Zarysowuję granice czasowe, by przedmiot moich badań był możliwie najjaśniej określony, ale trudno wymagać precyzji od materii jeszcze płynnej, cały czas tworzącej się i ulegającej przekształceniom.

Książka ta jest próbą uchwycenia zmienności przedstawień Górnego Śląska w literaturze najnowszej, znalezienia punktów wspólnych w opisie zróżnicowanej i ukrytej pod wieloma stereotypami przestrzeni. Owa próba jest trójstopniowa: najpierw staram się znaleźć narzędzia teoretyczne, metodologiczną ścieżkę, którą będę podążać przez utwory

⁷ L. Martinek: *Polská literatura českého Těšínska po roce 1945*. Opava, Slezská univerzita, 2004.

⁸ L. Martinek: *Polská poezie českého Těšínska po roce 1920*. Opava, Slezská univerzita, 2006.

⁹ L. Martinek: *Identita v literatuře českého Těšínska. Vybrané problémy*. Opava, Slezská univerzita, 2009.

¹⁰ Zob. M. Przywara: *Literatura Śląska Cieszyńskiego w kontekście polskim*. „Słowica Iuvenum” 2010, s. 113–123; Idem: *Bilingwizm twórczy w poezji młodych autorów Śląska Cieszyńskiego*. W: *Mosty i zasieki. Spotkania polskiej i czeskiej literatury w XX wieku*. Red. D. Siwora. Bielsko-Biała, Kolegium Nauczycielskie, 2013, s. 128–137.

¹¹ R. Putzlacher-Buchtová: *Poeta zaolziański, polski czy czeski? O Bogdanie Trojaku*. „Relacje-Interpretacje” 2009, nr 3, s. 17–20; Eadem: *Ondraszek i Juraszek – postaci mityczne czy historyczne?* „Rocznik Muzeum Górnos Śląskiego Parku Etnograficznego w Chorzowie” 2013, s. 61–74.

¹² Przywołana data nie ma szczególnego związku z wydarzeniami ważnymi dla literatury o Śląsku, wynika jedynie z potrzeby zamknięcia obszaru badań.

literackie, następnie zarysowuję kontury geograficzno-historyczne badanego regionu, omawiam jego publicystyczne i kulturowe przedstawienia, porzeczając jednak na kilku najważniejszych przykładach. Trzecim, ostatnim krokiem jest analiza obrazów Górnego Śląska wyłaniających się z tekstów literackich problematyzujących Śląsk, poświęcających mu dużo miejsca. Interesuje mnie przede wszystkim spojrzenie na ten region, jego odbicie w literaturze, jak więc można zauważyć, traktuję geokrytyczny warsztat wybiórczo, sięgając też do narzędzi geografii literackiej, nowego regionalizmu i – w mniejszym stopniu – poetyki miejsc.

Skupiam się na tekstach charakterystycznych i według mnie najciekawszych, ale nie analizuję ich osobno, rzadko też odwołuję się do ich krytycznej recepcji czy biografii twórców, ponieważ nie taki jest cel tej pracy. Staram się spojrzeć syntetycznie, „wykrawać” z utworów to, co dotyczy Śląska, odtworzyć wspólne dla wielu twórców i utworów obrazy, spojrzenia, wizje tego miejsca. Analizuję teksty różnych autorów: Jana Balabána, Evy Tvrdej, Bogdana Trojaka, Renaty Putzlacher, Zbigniewa Kadłubka, Stefana Szymutki, Aleksandra Nawareckiego, Kazimierza Kutza, Henryka Wańka, Feliksa Netza, Leszka Engelkinga, Jindřicha Zogaty, także – choć w mniejszym stopniu – Małgorzaty Szejnert, Jaromíra Nohavicy, Wojciecha Kuczoka, Jerzego Pilcha, Adama Zagajewskiego, Petra Hruški, Petra Motýla, Juliana Kornhausera, Miuosha, Dawida Kotei. Na prawach wyjątku przywołuję twórców niemieckich (Horsta Bienka i Janoscha) dopełniających kontekst polskojęzycznych tekstów; sięgam także do kilku utworów powstałych wcześniej, ale niejako antycypujących tematy, które pojawiły się w literaturze po 1989 roku (teksty Oty Filipa i Pawła Łyska¹³). Widoczna przewaga ilościowa

¹³ Odwołuję się do jednej książki Oty Filipa oraz kilku książek Pawła Łyska. *Wniebowstąpienie Lojzka Lapaczka ze Śląskiej Ostrawy* (*Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*) Filipa opublikowano najpierw w języku niemieckim w 1973 roku, rok później wydano je po czesku – na emigracji i w samizdacie. Oficjalnie ukazało się dopiero w 1994 roku nakładem wydawnictwa Český spisovatel (polski przekład autorstwa Jana Stachowskiego opublikowano w 2005 roku). Książka ta porusza problemy istotne dla współczesnego obrazu Śląska (wielokulturowość, konflikty na tle narodowościowym, miasto przemysłowe). Z kolei Łysek, przebywający przez większą część życia na emigracji, wpisywał się swoimi dziełami w charakterystyczny obraz „śląskiej zieleni” (o której mowa w 3 rozdziale pracy). Jego utwory dopełniają zarysowany w innym języku i czasie obraz tej samej przestrzeni.

polskich twórców wynika z prozaicznego faktu większej liczby publikacji o Śląsku w języku polskim. Zwracam uwagę na powtarzalne tematy, opisy, barwy, sposób „zapisywania” miejsca, ponieważ Górny Śląsk, który badam, jest przede wszystkim bytem literackim, zakotwiczonym jednak głęboko w mapowalnej przestrzeni.

Przedstawiony wybór śląskich twórców współczesnych jest oczywiście niepełny, choć nie wynika to z podejścia do przedmiotu badań z pewną tezą. Obrazy regionu, jakie prezentuję w 3 rozdziale pracy, wyłoniły się w trakcie analizy tekstów różnego typu, także tych nieliterackich, którym poświęcam mniej uwagi. Uważam, że cechy wspólne przedstawień Górnego Śląska mogą być podstawą do stworzenia modelu opisu jego przestrzeni, modelu – nie mitu, choć taki mit, jak twierdzi Ćwiklak, istnieje¹⁴ – a jego niektóre elementy będą się powtarzać także w tej książce. Niezbyt dużo miejsca poświęcam literaturze niemieckiej, gdyż dzisiejszy czesko- i polskojęzyczny obraz Górnego Śląska, pomimo iż wyrasta po części z niemieckich przedstawień, znacząco się od nich różni. Owszem, pojawiają się pewne punkty wspólne, czego nie pomijam, ale znane mi niemieckie przedstawienia są „zamrożone”, są przede wszystkim wspomnieniem, wyrazem tęsknoty, polskie i czeskie zaś mocno osadzono we współczesności, nawet jeśli jest ona wyłącznie miejscem „w oddaleniu”, z którego spogląda się na Górny Śląsk.

W odniesieniu do badanych tekstów literackich stosuję neutralny w moim mniemaniu termin „literatura o Górnym Śląsku” (nieraz w skrócie „literatura o Śląsku”). Zdaję sobie sprawę, że nie jest on najlepszym wyjściem z terminologicznego impasu, jest jednak – przynajmniej dla mnie – jedynym możliwym, gdyż nie niesie w sobie ciężaru wciąż jeszcze negatywnie w Polsce postrzeganej „regionalności”. Ucieczka od przyjętych już i zadomowionych w nauce pojęć wynika z kilku powodów: pierwszym są problemy z definicją regionu, a co za tym idzie, literatury regionalnej, drugim – bagaż tekstów teoretycznych, a nawet programowych, definiujących taką twórczość, a niezgodnych z moim spojrzeniem na literaturę o Górnym Śląsku, wreszcie trzecim – zdeprecjonowanie tego terminu nie tyle w dyskursie naukowym, co publicznym. Zwłaszcza w Polsce istnieje bowiem przekonanie, że lite-

¹⁴ Por. K. Ćwiklak: *Gliwice – zapomniany mikrokosmos...*, s. 54–63.

ratura regionalna jest gorszej jakości od ogólnonarodowej¹⁵, że wobec tzw. pisarzy regionalnych stosuje się taryfy ulgowe; swoje zrobiły również wystąpienia teoretyczne i krytyczne w okresie międzywojnia oraz działania władz komunistycznych mające na celu postawienie znaku równości między regionalnością (regionalizmem) i folklorem, a nowy czy ponowoczesny regionalizm nie zaistniał jeszcze w ogólnopolskiej świadomości, choć powoli i uparcie się do niej przebija. Pisząc zaś o literaturze polskiej i czeskiej, mam na myśli polsko-, śląsko- (w różnych odmianach śląszczyzny) i czeskojęzyczne teksty o Śląsku, tutejsza literatura wymyka się bowiem łatwym przyporządkowaniom, o czym pisał już Jan Malicki¹⁶ – nie można, często nawet nie da się wkładać poszczególnych twórców czy ich dzieł w szufladki literatur narodowych.

¹⁵ Omawiam ten problem w 1 rozdziale pracy.

¹⁶ J. Malicki: *Problemy śląskiej syntezy historycznoliterackiej. Wprowadzenie do dyskusji*. W: *Metodologiczne aspekty historycznoliterackich badań śląskoznawczych*. Red. J. Malicki, E. Gondek. Katowice, Uniwersytet Śląski, 1989, s. 15.

Indeks nazw osobowych

A

Ablamowicz Dominik 88
Abramowska Janina 106
Alexandrowicz Stanisław 79, 80
Alighieri Dante 17
Amsterdamski Stefan 64, 144
Anderson Benedict 64, 144
Assmann Jan 123
Augé Marc 20–22
Austen Jane 31, 32

B

Babik Zbigniew 75
Bachelard Gaston 24, 25, 37, 41
Bachtin Michaił 23, 24, 37, 43, 64, 65
Bagiński Eugeniusz 72
Bahlcke Joachim 67
Balabán Jan 12, 107, 108, 115, 129, 131,
140, 154, 172, 175, 177, 178, 179,
180–182, 186, 187, 199
Baluch Jacek 138
Banasiak Bogdan 29
Banaś Paweł 72
Barańczak Stanisław 133
Barthes Roland 126, 127
Bartholomew John George 30
Bator Joanna 198
Bereta Katarzyna 103

Berezowski Stanisław 159, 174
Bezruč Petr 98, 99, 103–105, 107, 175
Bielas Leon 111, 148
Biemek Horst 12, 65, 71, 110, 111, 126,
131, 138, 150, 159, 173, 183, 188, 199
Błasiak Anna 30
Błocian Ilona 72
Błóński Jan 24
Bolesław Wysoki, książę śląski 69
Bradbury Malcolm 30
Brakoniecki Kazimierz 27, 56, 57–59, 83
Brodski Josif 133, 135
Brogowski Leszek 24
Brun Charles 52, 53
Brzetysław, książę czeski 68, 76
Bukowska-Floreńska Irena 49
Burzyńska Anna 59

C

Calvino Italo 32, 33
Casey Edward 41
Čermáček Petr 107
Certeau Michel de 20
Chojnowski Zbigniew 48, 56, 59
Chromý Pavel 45
Chudak Henryk 25
Chudziński Edward 49, 50, 52
Chwin Stefan 198

- Chymkowski Roman 20
Cieślak Jerzy 111
Cihelková Eva 49
Ciurlok Jerzy 137
Conrads Norbert 67, 70, 73
Cudak Romuald 21
Czapliński Marek 67–70, 72, 77, 151
Czapliński Przemysław 103
Czerwińska Małgorzata 21, 35, 36
Czerwińska Anita 108
Czyżak Agnieszka 106
- Ć**
Ćwiklak Kornelia 10, 13, 111, 119, 159,
160, 161, 166, 172
- D**
Daiches David 30
Dainotto Roberto Maria 56
Damrosz Jerzy 45, 46
Damurski Łukasz 72
Dąbrowska-Partyka Maria 46, 48, 83, 121,
122, 131, 139
Dąbrowski Jan 75
Dąbrowski Mieczysław 35, 46, 111
Deleuze Gilles 29
Dickens Charles 198
Dłuski Wiktor 123
Doležel Lubomír 42, 43
Dostojewski Fiodor 40
Drost Jacek 86
Drozd Jan 98
Drozdowska Izabela 32
Durski Jacek 110
Dutka Elżbieta 10, 57, 108, 109, 187, 188
Dymnicka Małgorzata 29
Dziadul Jan 88
- E**
Eco Umberto 32
Eitner Karl 100
Eliade Mircea 46
Engelking Anna 138
Engelking Leszek 12, 123, 126, 129, 130,
168, 169, 170, 176, 177, 179, 182,
186, 189, 197
Esterházy Peter 128, 151, 152
- F**
Faulkner William 40
Fedewicz Maria Bożena 66
Feleszko Kazimierz 138
Filip Ota 12, 43, 44, 107, 108, 111, 131,
141, 147, 148
Fischer Josef Ludvík 53
Fitjar Rune Dahl 44, 47
Foucault Michel 17, 19, 24, 26
- G**
Gall Anonim 76
Garbacik Magdalena 103
Gawlik Ewald 219
Gawrecká Marie 79
Gawrecký Dan 86
Gąsowski Dariusz 25
Gendaj Natalia 21
Geograf Bawarski 75
Gerlich Marian Grzegorz 150
Gero, margrabia Marchii Wschodniej 99
Gierblińska Iga 139
Gierlotka Stefan 132
Glazner Gary Mex 194
Godlewski Piotr 133
Gojawczyńska Pola 97, 100, 101, 115
Gombrowicz Witold 21, 104
Gondek Elżbieta 14
Gorzela Grzegorz 92
Gosk Hanna 34
Goszczyńska Justyna 128
Grajewski Wincenty 29, 65
Greiner Piotr 67, 69, 70, 73, 74, 76, 78, 79
Gródecki Roman 75
Grudzień Zdzisław 185
Gruschka Gerhard 50
Grygiel Marek 188
Guattari Felix 29
- H**
Handke Kwiryna 44, 46, 79
Hannan Kevin 80, 81
Harák Ivo 101
Haubold-Stolle Juliane 80
Hauptmann Gerhart 71
Havlíčková Iva 187
Hegglund Jon 32

- Heidegger Martin 20, 27
Heska-Kwaśniewicz Krystyna 104
Hierowski Zdzisław 54
Hodrová Daniela 36, 37, 170–172, 199
Hollander Martha 113
Housková Anna 58
Howard Ebenezer 183
Hrabák Josef 51
Hrbata Zdeněk 58
Hruška Petr 12, 171, 172, 175, 176, 186
Hudečková Helena 44, 46, 52
Hudzik Jan P. 84, 198
Huelle Paweł 198
Hurrell Andrew 49
- I**
Illg Jerzy 109
Iwasiów Inga 198
- J**
Jagodziński Andrzej 133
Jałowiecki Bohdan 92
Jan Olbracht, król polski 69
Janion Maria 102
Janosch, właśc. Horst Eckert 12, 110, 111,
119, 148, 159, 165
Janota Wojciech 102
Janowicz Tomasz 54
Jarniewicz Jerzy 32
Jaskółowa Ewa 92
Jedličková Alice 43
Jerczyński Dariusz 94
Jirásek Zdeněk 103, 105
Joachimsthaler Jürgen 62, 64, 93, 197
Jodliński Leszek 88
Joyce James 32, 124
Juřina Věnceslav 177
- K**
Kaczmarek Jacek 20
Kaczmarek Ryszard 67
Kaczorowski Aleksander 124, 126
Kadłubek Zbigniew 7, 10, 12, 62, 94, 110,
113, 114, 118, 122, 140, 145, 147,
149, 151, 152, 158, 168, 169, 188
Kafka Franz 138
Kalaga Wojciech 10, 107
Kałużny Jerzy 57
Kamińska Anna 25
Kartasiński Kamil 89
Karwat Krzysztof 50, 89, 99, 108, 147
Kaszuba Elżbieta 72, 151, 177
Katada Tamami 33
Kawulok Piotr 103
Kazimierz Jagiellończyk, król polski 68
Kijonka Tadeusz 150
Klimsza Janusz 120
Klose Karl Franz 128
Kłoskowska Antonina 92
Knapík Jiří 103, 105
Knast Alicja 88
Kolář Viktor 185, 186
Kolbuszewski Jacek 51
Kołodziej Agata 194
Komenda Petr 19
Konończuk Elżbieta 32
Konopska Beata 67
Kopeć Eugeniusz 93, 101, 142, 193
Kopeć Zbigniew 106
Korfanty Wojciech 89
Kornhauser Julian 12, 109, 118, 119, 130,
149, 155
Kornmeier Uta 16
Korta Waclaw 75
Korwin Maciej, król węgierski, chorwacki
i czeski 70
Korzenny Jan 101
Kosik Karel 144
Kosowska Ewa 47
Kossak-Szczucka Zofia 100, 101, 146, 177
Kossakowska-Jarosz Krystyna 102
Kostrzewski Józef 75
Koteja Dawid 12, 130, 194, 195
Koter Marek 90
Kowalewski Jacek 9
Kozina Irma 88, 191
Koźdoń Witold 85
Krahelska Halina 95, 97
Krawczyk Stanisław 90
Krawczyk-Wasilewska Violetta 82
Kronenberg Anna 27–28
Kronhold Jerzy 108
Kroutvor Josef 138

- Kryczyńska-Pham Anna 123
Krzysztofek Kazimierz 44, 45, 64
Kubica Grazyna 159
Kuczok Wojciech 12, 110, 116, 131, 174
Kudelko Monika 191
Kunce Aleksandra 10, 62, 63, 90, 110,
113–115, 118, 122, 132, 140, 158, 169
Kundera Milan 133
Kunicki Wojciech 62, 63, 64, 66, 70, 76,
95, 100, 150, 197
Kurczewska Joanna 82
Kutz Kazimierz 12, 103, 110, 115, 117,
118, 120, 122, 124, 137, 138, 140,
145, 147, 148, 151, 174, 175, 177,
178, 184, 193, 195
Kwiatkowska Ewa 72
Kyburz Mark 16
- L**
Lachmann Piotr 109
Ladoo Harold Sonny 41
Lawrence David Herbert 15
Le Play Frédéric 52
Lefebvre Henri 19, 28, 29
Leibniz Gottfried Wilhelm 43
L'Estrange Fawcett Louise 49
Ligoń Stanisław 137
Linek Bernard 80
Lipok-Bierwiazzonek Maria 140, 146
Lipus Radovan 106, 107
Lizewska Iwona 57, 83
Lošťák Michal 44, 46, 52
Lysko Alojzy 110
- Ł**
Łotman Jurij 43, 171
Łysek Paweł 12, 161–165
- M**
Macura Vladimír 37
Maj Bronisław 109
Majer Petr 86, 90
Majerski Paweł 90
Malicki Jan 14
Malinová Lenka 19
Málková Iva 58
Marek Jerzy 181
Markowski Michał Paweł 34, 59
Martinek Libor 10, 11, 34, 52, 53–55, 58
Mathesius Vilém 53
Mazurkiewicz-Szczyszek Anna 170
McLaughlin Martin 33
McNeille Andrew 33
Melecki Maciej 94, 109, 130, 179, 180
Mieszko I Piłtonogi, książę śląski 68, 69
Mikołajczak Małgorzata 48, 59, 60, 103
Mikołajec Marek 104
Mink Louis O. 66
Miuosh, właśc. Miłosz Paweł Borycki 12,
191–194
Morawińska Agnieszka 19
Morcein Gustaw 97, 98, 100, 101, 103–
105, 109, 159, 173, 174
Moretti Franco 21, 30–32, 36
Moslund Sten Pultz 18, 41
Motýl Ivan 107
Motýl Petr 12, 172, 174–176
Mukařovský Jan 43
Musiał Łukasz 32
Myška Milan 89
- N**
Nasalska Ewa 114
Nastulczyk Franciszek 101
Nawarecki Aleksander 12, 110, 115, 119,
120, 122, 124, 126, 131, 137, 142,
144, 147, 155, 157, 158, 161, 178,
185, 187, 189
Nawratek Krzysztof 179, 180
Nawrocki Tomasz 114, 140, 146
Nawrocki Witold 97
Neruda Pablo 138
Netz Feliks 12, 109, 110, 115, 116, 118, 119,
122, 132, 142, 146, 154, 178, 179, 182
Niesporek Andrzej 114
Nietzsche Friedrich 27
Nijkowski Lech M. 93
Nikitorowicz Jerzy 48
Nohavica Jaromír 12, 98, 107, 108, 133,
135, 181, 193
Nora Pierre 21, 123
Nowosielska-Sobel Joanna 72
Nycz Ryszard 15, 33, 34

O

Odziomek Marta 88
Okulicz-Kozatyn Radosław 57
Olczak Katarzyna 139
Olejniczak Józef 161, 162
Olszewska Marta 17
Osborn F.J. 183
Oslislo Zofia 191
Ostaszewski Robert 57, 106
Ostroch Aleksandra 121, 138, 139, 141,
147, 161
Otton Wielki, król niemiecki 99

P

Palas Karel 51
Palata Luboš 85
Patkowski Aleksander 51
Petr Ondřej Boleslav 98
Piasek Wojciech 9
Piekara Magdalena 103
Pieniążek Paweł 29
Pieńczak Agnieszka 108
Pilch Jerzy 12, 133, 139
Pleva Martin 187
Podlasek-Ziegler Maria 173, 183
Pospíšil Ivo 42, 43
Prieto Eric 16, 19, 29, 40, 41
Proudhon Pierre-Joseph 52
Przeczek Gustaw 100, 101
Przybylski Ryszard K. 106
Przybyłowska Marta 131
Przywara Michał 11
Ptolemeusz 75
Pustelnik Andrzej 67, 68
Putzlacher-Buchtová Renata 11, 12, 107,
108, 133–136, 173, 181
Pysiewicz-Jędrusik Renata 67, 68

R

Raszka Jan 85
Rejniak-Majewska Agnieszka 17
Reymont Władysław S. 198
Řezníková Lenka 19
Rezzori Gregor von 136, 137
Rilke Rainer Maria 27
Rimbaud Arthur 27

Rodoway Paul 41
Rospond Stanisław 75
Rudnicki Mikołaj 75
Rusek Halina 108
Rybicka Elżbieta 15, 16–20, 28, 31, 32, 34,
39, 48, 52, 55–57, 59, 103

S

Sasor Rozalya 143
Schickfus Jakub 73
Schlögel Karl 32
Schlosser Horst Dieter 30
Schulz Bruno 138
Sechter Jan 86
Sekula Elżbieta A. 67, 77, 78
Semik Teresa 89
Semkowicz Władysław 75
Service Hugo 93
Ševčíková Adéla 44, 46, 52
Sęk Alicja 86
Síčová Eva 107
Sidorek Janusz 82
Simonides Dorota 49, 93
Sindane Jabu 49
Siwczyk Krzysztof 94, 130, 179, 180, 193
Siwor Dorota 11
Skarga Barbara 123
Skórczewski Dariusz 34
Škrabec Simona 142–144, 178
Skrzek Jan „Kyks” 191–193
Skwarczyńska Stefania 52
Skworc Wiktor 87
Sládek Ondřej 43
Sławek Tadeusz 113, 114, 122, 153, 158
Smułkowa Elżbieta 138
Šnejdárek Josef 85, 86
Snoch Bogdan 55
Soja Edward 28, 29
Sosna Władysław 86
Sosnowska Danuta 34
Spyra Piotr 87
Stachowski Jan 12, 131, 138
Staniczkowa Łucja 51–53, 92, 95, 97, 100
Staniszewski Andrzej 82
Starowieyski Franciszek 187
Stasiuk Andrzej 187, 188

- Stelmachowska Bożena 52
Stiasny Bronisław 86
Stöhr Martin 172
Strauchold Grzegorz 72
Swadźba Urszula 101, 114
Szczępański Marek S. 64, 114, 140
Szczyrbowski Jacek 108
Szejnert Małgorzata 12, 110, 130, 137,
138, 147, 182, 183, 184
Szewczyk Grażyna 102
Szewczyk Wilhelm 102
Szkudlarek Tomasz 19, 21
Szramek Emil 87, 145
Szurman Tadeusz 88
Szymutko Stefan 12, 110, 116, 118, 119,
122, 124–126, 131, 137, 140, 162,
165–167, 173, 182, 189
- T**
Talarczyk Robert 111
Tally Robert T. 16–19, 22, 23, 26–30, 33, 40
Tambor Jolanta 10, 72, 90, 92, 93, 101,
102, 126, 142, 151
Tarnowska Beata 82
Tatarkiewicz Anna 25
Thietmar 75
Tischner Józef 153
Tokarz Bożena 44
Topp Izolda 72
Traba Robert 57, 83
Trepte Hans-Christian 34
Trojak Bogdan 12, 107, 160, 164, 165
Trybuś Krzysztof 57
Trzaska Andrzej 137
Trznadel Jacek 126
Tuan Yi-Fu 19, 20
Tvrda Eva 12, 107, 108, 110, 116–118,
120–122, 124, 126–128, 131, 138,
141, 145, 147, 150, 151, 160–163,
165, 168, 187, 189
- U**
Ulicka Danuta 24
Ulitzka Carl 89
Uniłowski Krzysztof 58
Urbanová Svatava 58
- V**
Vašek Vladimír 98
Villiers Bertus de 49
Vodička Felix 43
- W**
Walas Teresa 15, 34
Waldenfels Bernhard 82
Wanatowicz Maria W. 90, 92, 145
Waniek Henryk 12, 110, 123, 126–132,
135, 140, 147, 149, 161, 166, 171,
183–186, 189
Wąs Gabriela 69, 73, 91
Weigel Sigrid 16
Weil Simone 153
Weretiuk Oksana 16
Westphal Bertrand 17, 19, 20, 23, 35, 38–41, 65
White Hayden 66
White Kenneth 27–29, 33–35
Whitman Walt 27
Wieczorek Hanna 72
Wiegandt Ewa 106
Wielowieyski Andrzej 153
Wierzbński Maciej 54, 96
Wilczyk Wojciech 188
Wilczyńska Elżbieta 66
Winiarska Izabela 75
Władysław II Wygnaniec, książę senior
Polski 69
Woitsch Jiří 37
Woolf Virginia 33
Woźniczka Zygmunt 50
Wrzos Konrad 101
Wyka Kazimierz 104
Wylegała Anna 152
- Z**
Žáček Rudolf 67, 68, 72, 73, 75, 77, 93,
146, 147, 177
Záchová Sonia 108
Zagajewski Adam 12, 109, 147, 154, 156
Zahorska Marta 114
Zajac Peter 48
Zaleski Marek 34
Zarek Józef 107, 108, 160
Zarycki Tomasz 114

Závodský Artur 51

Zawada Andrzej 72

Zelenka Miloš 34

Žila Jaroslav 172, 185, 186

Zogata Jindřich 12, 107, 112, 115, 136,
137, 143, 144, 159, 165

Ž

Żarska Natalia 65

Żerelik Rościśław 68, 70, 75, 76

Żeromski Stefan 198

Żuk Piotr 72

Żyłko Bogusław 130, 171, 178

Karolina Pospiszil

Familiarity and loss
Depictions of Upper Silesia in Polish and Czech literature after 1989

S u m m a r y

The aim of the book is to represent and to analyze the most important elements of literary depictions of Upper Silesia in the latest Polish and Czech literature. The author applies the methodology connected with special turn and tries to represent the fullest analysis of the representations of the region in question. She analyses a several dozens of literary texts and texts of culture (in broad understanding of this term) trying to answer, among others, the following questions: how Upper Silesia is represented in literature, why was it so late that somebody got interested in the region and whether there is any Silesian model of writing.

The book consists of three parts. The first of them is devoted to spatial turn and the possibilities that it opens for literary studies. The most important trends in contemporary thinking about space are depicted, including those which had anticipated the special turn. The author concentrates mostly on those methodologies that she calls “geo-tools”, that is: geopoetics (in its specifically Polish understanding), literary geography and a few of its variants and on geocriticism. An important trend in this part of reflection upon space and its connections with culture is new regionalism. The author, while discussing this important for literature concerning Silesia phenomenon, attempts to represent the most important definitions of region and regionalism as well as to point toward a few research possibilities opened by new regionalism. The second part of the dissertation concentrates on “imagined space-time continua” of Silesia. The author depicts the borders of Silesia and its parts on the basis of several historical and geographic publications, proceeding toward the 20th-century imaginations of Silesia depicted not only on the basis of literary texts. The third part is devoted mostly to literary texts in Polish and Czech and the representations of Upper Silesia which are given in this literature. According to the author, the literary images of Upper Silesia are fragmentary and incomplete and most of them concentrates on a few central categories: home/familiarity (borderland, multiculturalism, multilingualism, roots, the feeling of being at home), death/loss (language, memory, relatives, identity, “the old Silesia”, greenness (greenness in the city, parks, forests, agriculture) and blackness (industry, cities, pollution, poisoning, mourning).